DE ACTUALITEIT VAN HET ANTIMILITARISME

Fred van der Spek

Rode Emma • De Vrije Socialist

C.I.R.A. 25819

DE ACTUALITEIT VAN HET ANTIMILITARISME

Fred van der Spek

Rode Emma • De Vrije Socialist
Amsterdam 1997

Onder het motto ***socialisme en vrijheid*** *organiseert de redactie van de voormalige* ***Vrije Socialist*** *een serie lezingen. Deze brochure bevat, naast twee aanvullende teksten, de weergave van de lezing die Fred van der Spek hield over het thema antimilitarisme. Deze vond plaats op de dag van de 52e herdenking van de Tweede Wereldoorlog, op 4 mei 1997.*

DE ACTUALITEIT VAN HET ANTIMILITARISME

Uitgave van
De Vrije Socialist
Postbus 713 - 1000 AS Amsterdam
Rode Emma
Postbus 11378 - 1001 GJ Amsterdam

Telefoon 020-6120518

In de brochure-reeks *socialisme en vrijheid* nr. 13
Prijs ƒ4,90

Vormgeving: Stichting Rode Emma - Amsterdam
Drukwerk: Kaboem - Amsterdam

© Fred van der Spek - Amsterdam 1997

Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt en/of vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder toestemming van de uitgever.

ISBN 90-73249-22-8

Inhoud

Inleiding 5

De actualiteit van het antimilitarisme 7
Lezing 4 mei 1997

de Tweede Wereldoorlog 8
NAVO tijdens en na de Koude Oorlog 9
militarisme als economisch wapen 11
militaire interventie 13
gewelddadig en geweldloos verzet 15
democratische controle 17

Over pacifisme 21
Fragmenten uit een interview

Wat bevrijding betekent 27
Over de herdenking van de Tweede Wereldoorlog

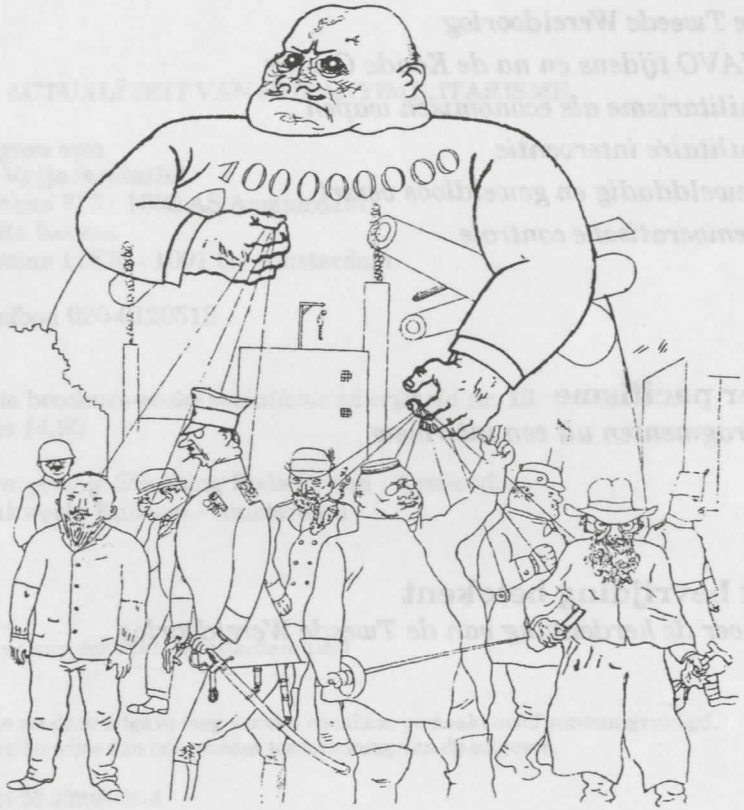

Inleiding

Sinds oktober 1995 zijn er op de maandelijkse bijeenkomsten van *De Vrije Socialist* zeer uiteenlopende thema's aan de orde gesteld. Het kon niet uitblijven dat daaronder ook het onderwerp antimilitarisme zou zijn. Sinds jaar en dag is dit immers een van de hoofdaandachtspunten van 'links', ongeacht de richting of stroming waartoe men zich eventueel wenst te rekenen.

Het lag enigszins voor de hand een lezing hierover te plannen voor de 4e mei, als de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog worden herdacht. Toevalligerwijs viel deze dag samen met de eerste zondag van de maand, waarop telkens de bijeenkomsten gehouden worden. Tegen de achtergrond van het nationalistische karakter van de gehouden herdenkingen - kritische bijeenkomsten als indertijd die van *J'accuse* behoren alweer jarenlang tot het verleden - was het geen overbodige luxe hier een geheel andere invalshoek tegenover te stellen. Nadat *De Vrije Socialist* in mei 1996 aandacht besteedde aan de fascistische ideologie in Italië die een voorbode was van de Tweede Wereldoorlog, zo werd dit jaar het verschijnsel oorlog zelf onderwerp van gesprek.

De spreker was Fred van der Spek, gedurende bijna een kwart eeuw vertegenwoordiger in het Nederlandse parlement van een radicaal antimilitarisme namens de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP). Al die jaren was hij een scherp criticus van het buitenlands beleid en de defensiepolitiek van de Nederlandse regering en haar bondgenoten en gaf hij parlementaire ondersteuning aan het basisverzet - tegen kruisraketten, tegen munitietransporten of tegen wapenleveranties. Zijn standpunten plaatste hij telkens in het kader van wat ook voor de wereld van vandaag onverminderd actueel kan worden genoemd: een pacifistisch socialisme. In zijn lezing herinnerde hij aan zijn ervaringen als jongeman in de periode 1940-1945, toen de grondslag voor zijn antimilitaristische overtuiging gelegd werd.

De betekenis van het pacifisme en de nauwe samenhang daarvan met het socialisme, heeft Van der Spek jaren geleden uitvoerig beargumenteerd in een interview dat Rik Bohn en Ton Geurtsen met hem hielden voor het tijdschrift *Rampspoed* (nr. 4, mei 1983), uitgegeven door de toenmalige jongerenorganisatie van de PSP. Aangezien hij hierin uitvoeriger ingaat op wat hij in de lezing van dit jaar slechts

kort kon aangeven, vonden we het zinnig om fragmenten van dit vraaggesprek, enigszins bewerkt, opnieuw af te drukken.

Ook in de maand mei, maar dan in 1988, schreef Fred van der Spek voor het politiek-culturele tijdschrift *Dilemma* (jrg. 2, nr. 2) een bijdrage met als inzet 'wat bevrijding betekent'. De bevrijding waarover hij sprak, beschouwde hij als een beperkte bevrijding, aangezien de oorzaken van oorlog niet waren weggenomen. Wij vonden het waardevol om ook dit betoog opnieuw te publiceren. Nu, 52 jaar na het einde van de tweede grote oorlog van deze eeuw, kan moeilijk worden volgehouden dat een werkelijke bevrijding dichterbij is gekomen.

Van alle lessen die uit de naoorlogse geschiedenis getrokken kunnen worden, is wellicht de belangrijkste dat met het aanwenden van georganiseerd militair geweld geen maatschappij van werkelijke bevrijding bereikbaar is. Fred van der Spek verwoordde daarmee waar het ook de Vrije Socialist uiteindelijk om te doen is: een *socialisme* dat *vrij* is - van wapengeweld.

De actualiteit van het antimilitarisme

Lezing 4 mei 1997

DE TWEEDE WERELDOORLOG

Op 10 mei 1940 stond ik 's ochtends heel vroeg, wakker geworden van het lawaai van Duitse duikbommenwerpers boven Den Haag, uit het raam te kijken van mijn ouderlijk huis. Ik bedacht: als nu eens niet de Duitsers maar de Engelsen waren binnengevallen in Nederland, dan was ik onmiddellijk landverrader geworden. Als de Engelsen waren binnen gevallen, dan had Nederland zeker officieel oorlog gevoerd tegen Engeland. Dit nog afgezien van de grote sympathie onder het Nederlandse officierenkorps voor Hitler. Nederland had een heel formele opstelling gekozen: een angstvallige neutraliteitspolitiek.

Misschien zult u zeggen: de Engelsen zouden dat nooit gedaan hebben. Maar zij deden het een paar jaar later, in 1942, door, toen ze sterk genoeg waren, het toenmalige Perzië (Iran) samen met de Russen onder de voet te lopen. Daarmee konden ze een snelle toevoerlijn realiseren vanuit de Perzische Golf naar de Kaukasus, om daar de Russische troepen die tegen Hitler-Duitsland vochten te kunnen bevoorraden. Het was dus een kwestie van strategische overwegingen en vooral van militaire zwakte, dat de Engelsen Nederland in 1940 niét binnenvielen. Nederland was zonder enige twijfel gaan vechten tegen Engeland. Formeel zou het dat natuurlijk niet uit enthousiasme over Hitler-Duitsland hebben gedaan, maar het zou wel rechtstreeks, zakelijk-militair gezien, medeverantwoordelijk zijn geworden voor de jodenvervolging.

Ook al was ik toen nog niet zo oud, ik was al dermate doordrongen van wat Hitler-Duitsland eigenlijke betekende, dat ik aan de andere kant was gaan staan. Ik wil niet beweren dat ik dan, als 16-jarige, gevochten zou hebben, maar ik was toen nog geen pacifist. Ik zou in elk geval de kant van de Engelsen hebben gekozen. Niet dat zij de oorlog in waren gegaan vanuit een super anti-fascistische houding: ook bij hen waren het nationale en economische belangen. Maar zij stonden nu eenmaal tegenover het verschrikkelijke, mensheidsvernietigende systeem van Hitler. Deze ervaring is het begin van een besef dat het militaire apparaat een machtspolitiek instrument van de staat is en niet zozeer een apparaat waarmee je je als persoon moreel verbonden voelt.

Hoe goed ik het ook vond dat Hitler bestreden en tenslotte verslagen werd, de Tweede Wereldoorlog wàs geen strijd tegen het fascisme. Afgezien van Engeland en zijn dominions en van Frankrijk zijn de geallieerde landen in de oorlog betrokken geraakt doordat ze aangevallen werden. De Verenigde Staten hebben niet aan Hitler-Duitsland de oorlog verklaard, maar omgekeerd en wel nadat Japan Pearl Harbour had aangevallen. Ook landen als Polen, Denemarken, Noorwegen, Nederland, België, Luxemburg, Joegoslavië, Griekenland en de Sowjet-Unie zijn passief in de oorlog betrokken geraakt en op die manier aan de goede kant gekomen.

Dat het geen strijd was tegen het fascisme, blijkt ook uit het feit dat waar er bepaalde mogelijkheden waren om te helpen, er geen enkele duidelijke geallieerde activiteit plaatsvond ten behoeve van het redden van bevolkingsgroepen die uitgeroeid zouden worden, met name de joden. Daarnaast is opvallend dat in èn na de Tweede Wereldoorlog geen van de overwinnende landen een poot uitstak tegen fascistische landen. Dat gold met name voor het Spanje van Franco dat met grote steun van Hitler en Mussolini de burgeroorlog had gevoerd en tot 1975 als fascistische staat zou blijven bestaan. Hetzelfde gold voor Portugal, dat al vanaf 1926 een fascistisch land was en dat tot de Anjerrevolutie van 1974 zou blijven. Dit land werd ook lid van de *Noord Atlantische Verdrags Organisatie* (NAVO), vanaf de oprichting in 1949.

Dat alles wijst er op dat het niet ging om de bestrijding van het fascisme, hoe gelukkig ook het feit was dat op een gegeven moment het allersterkste fascistische land, Duitsland, verslagen werd.

NAVO TIJDENS EN NA DE KOUDE OORLOG

Na de Tweede Wereldoorlog kregen we al snel militaire blokvorming: de NAVO tegenover het Warschaupact. Daardoor vond, na een moment van demobilisatie en dus gedeeltelijke ontwapening, opnieuw een geweldige groei van de bewapening plaats. Drie soorten massavernietigingswapens waren oorzaak van een groeiende verontrusting over de bewapening. Dat waren de in betekenis toenemende B- (biologische) en C- (chemische) wapens en vooral de inmiddels ingevoerde kernwapens, zoals bekend in 1945 tweemaal door de Verenigde Staten gebruikt tegen Japan.

Bewapening, oorlogsvoorbereiding en oorlog zijn na de Koude Oorlog nog altijd aan de orde van de dag. Zelfs de NAVO is niet opgeheven; sterker nog: gaat uitbreiden. Daarnaast gaat de ontwikkeling van nieuwe wapensystemen door; ik geef daarvan een paar voorbeelden.

In de Verenigde Staten wordt gewerkt aan de ontwikkeling van het zogenaamde arsenaalschip voor de marine. Dat is een buitengewoon groot schip, bedoeld als ondersteuning van een invasievloot. Het plan is

dat daarop 500 verticale raketopstellingen geplaatst zullen worden en wel zonder elektronica. De nieuwe techniek is namelijk dat de kleinere schepen die het arsenaalschip vooraf gaan naar de kust de elektronica hebben en dat ze hun gegevens draadloos doorseinen naar de opstellingen op het arsenaalschip, van waaruit gevuurd kan worden. Bovendien kan daardoor de bemanning van zo'n schip heel gering zijn. Dit is een geweldige technologische sprong in de bewapening want het treffen van de elektronica op de kleine scheepjes die er mee uitgerust zijn, is buitengewoon moeilijk.

Dan is er de *Brilliant Anti Tank* (BAT), een modern, geleid wapen dat vanuit de lucht tanks van de tegenstander van een grote afstand kan opsporen en vernietigen via geluidsgolven en infrarood-straling.

Verder worden er nieuwe anti-raketsystemen onderzocht om door geluidsgolven de ondergrondse, door beton of rotsen beveiligde commando-centra of wapenopslagplaatsen van de tegenstander te detecteren en daarna te vernielen. Dat beton of die rots kan dan namelijk met behulp van moderne wapens worden doorboord.

Tenslotte noem ik de zogenaamde niet-dodelijke wapens, die enige gelijkenis hebben met de neutronenbom. Door trillingen wordt van een grote afstand niet alleen de elektronica van de tegenstander in de war gestuurd maar worden ook mensen ziek gemaakt.

Daarnaast is Rusland bezig een torpedo, af te schieten door duikboten, te ontwikkelen die viermaal zo snel is als de snelste torpedo van de NAVO. Het land is ook begonnen aan een grote technische modernisering van zijn duikbootvloot.

Waarom gaat de NAVO door?

Om te beginnen wil ik relativeren waarom de NAVO een uitsluitend tegen het Warschaupact gerichte militaire organisatie was. Daarvan noem ik drie aspecten.

Ten eerste waren er gemeenschappelijke belangen, met name de eensgezindheid tussen de Sowjet-Unie, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk in 1968 bij het non-proliferatieverdrag. Daarmee moest verhinderd worden dat anderen - vooral de arme, minder geïndustrialiseerde landen - kernwapens zouden krijgen.

Ten tweede was er het merkwaardige verschijnsel dat in de tijd van de Koude Oorlog vijf maal een Moskou-gezinde communistische partij deelnam aan de regering van een NAVO-land. Het gaat dan om Portugal (1x), Frankrijk (1x) en Ijsland (3x). Dat waren dus regeringen die in de NAVO-raad beslissingen namen, met medeweten van goede vrienden van Moskou.

Ten derde het gebruik van NAVO-wapens. De organisatie zelf heeft dat in de tijd van de Koude Oorlog nooit gedaan, maar de lidstaten hebben hun wapens voortdurend gebruikt. Dat gebeurde echter nooit tegen Oost-Europa, zelfs niet op momenten dat je dat zou verwachten, zoals in 1956 in Hongarije en in 1968 in Tsjechoslowakije. De wapens zijn namelijk uitsluitend gebruikt tegen Derde Wereldlanden, met Vietnam als meest ingrijpende voorbeeld.

Dit alles relativeert het anti-Warschaupact karakter van de NAVO. En dan kun je dus zeggen: het is nogal logisch dat deze nog steeds bestaat.

MILITARISME ALS ECONOMISCH WAPEN

Mijn stelling is dat bewapening, oorlogsvoorbereiding en oorlog als functie hebben economische machtspolitiek te ondersteunen. Dat wàs het geval met de NAVO en dat is nog steeds zo, nu deze zich uitbreidt met ex-Warschaupactlanden.

Het is bovendien in toenemende mate het geval met de *Europese Unie*. In de vijftiger jaren begon het met drie verdragen: in 1951 de *Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal* (EGKS) en in 1957 zowel de *Europese Economische Gemeenschap* (EEG) als de *Europese Gemeenschap voor Atoomenergie* (Euratom). (De deelnemers waren Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Nederland, België en Luxemburg.) Daarmee liep een ander verdrag parallel dat nooit in werking is getreden, namelijk de *Europese Defensiegemeenschap* (EDG). Die is in een vroeg stadium, onder het premierschap van Mendes-France, in het Franse parlement afgestemd. Als vervanging kwam in 1954 wel de *West-Europese Unie* (WEU) tot stand, met dezelfde zes landen plus het Verenigd Koninkrijk. De herbewapening van de BRD was al gaande en dit land werd in 1955 lid van de NAVO - die in 1949 was begonnen met twaalf leden en in 1952 was uitgebreid met Griekenland en Turkije.

De WEU hing nauw samen met de NAVO, zij het met maar zeven leden. Deze WEU is al die jaren eigenlijk slapende gebleven, maar is in zekere zin opnieuw tot leven gebracht met het *Verdrag van Maastricht* uit 1991. Daarmee werd onder meer gepoogd om een eigen Europese pijler binnen de NAVO te vormen, met enige distantie ten opzichte van

de Verenigde Staten. Van de vijftien leden die de Europese Unie op het moment heeft, zijn er elf ook NAVO-lid. Van die elf zijn er tien lid van de WEU, alleen voor Denemarken geldt dat niet. Dit land èn de vier EU-landen die geen NAVO-lid zijn - Oostenrijk, Finland, Zweden en Ierland - zijn wel waarnemers bij de WEU. De drie Europese NAVO-landen die geen lid zijn van de Europese Unie - IJsland, Turkije en Noorwegen - zijn associé's van de WEU. Anders gezegd: ze zijn er allemaal op de een of andere manier bij betrokken. Er is dus sprake van een zelfstandiger worden van de Europese bewapening en oorlogsvoorbereiding.

De economische machtspolitiek vanuit deze organisaties en hun lidstaten is in de eerste plaats gericht tegen de Derde Wereld. Particuliere ondernemingen hebben immers goedkope grondstoffen, goedkope arbeidskrachten en een afzetgebied voor overproduktie nodig. Om dit zo te kunnen houden, is deze machtspolitiek verbonden met een militaire vuist.

Die economische en militaire macht heeft echter ook een functie ten opzichte van machtige concurrenten. Tijdens de Koude Oorlog gold dat voor Oost-Europa, nu vooral voor Japan, de Verenigde Staten en de 'Aziatische tijgers' Taiwan, HongKong, Singapore en Zuid-Korea. Ook hier geldt dat het achter de hand hebben van wapens een belangrijk middel is in de economische strijd.

Voor de economische orde van de EU vormt niet alleen een afwijkende ideologie een bedreiging, maar ook de opkomst van arme landen met dezelfde ideologie. Er is een zo verschrikkelijke armoede in grote delen van de wereld, dat men er in veel van deze landen wel eens genoeg van zou kunnen krijgen ondergeschikt te zijn aan de rijke kapitalistische landen. Die landen kunnen overgaan tot het dreigen met of zelfs gebruiken van kernwapens (of B- of C-wapens), die relatief goedkoop zijn. Pogingen van de Derde Wereld om zich aan de armoede te ontworstelen, bergen dus veel risico's in zich.

Het Westen voert een uiterst protectionistisch beleid, met name in het kader van de Europese Unie. Zo is in het *Verdrag van Lomé* met 70 Derde Wereldlanden via gedifferentieerde heffingen geregeld dat voor invoer in de Europese Unie halffabrikaten en eindfabrikaten aan hogere invoertarieven zijn onderworpen dan grondstoffen. Wij willen immers dat ze die blijven leveren, zij het dat ook nog een flink deel van de

grondstoffen hogere tarieven kent, namelijk degene die onder het Europese gemeenschappelijke landbouwbeleid vallen. Dit protectionisme werkt tegen dat de arme landen zich kunnen opwerken tot ons economisch niveau: dat is onze anti-Derde Wereldpolitiek.

Het enige juiste antwoord hierop is dat we meehelpen een gelijkwaardig niveau van economische ontwikkeling overal in de wereld te bereiken. Bepaalde produktie hiér zal moeten verminderen of zelfs stoppen en in die landen zèlf moeten plaatsvinden. Dat zou echte ontwikkelingshulp zijn. Een voorwaarde daarvoor is dat we deze maatschappij veranderen: *hier* zitten de economische machten die de oorzaak zijn van deze ongelijkheid.

Een socialistische economie heeft als voordeel dat rationeel kan worden besloten de ene soort produktie te beëindigen en prioriteit te geven aan de andere soort produktie. Dat is vrijwel uitgesloten in een kapitalistische economie, waar op de beurzen bij afnemende vraag naar bepaalde goederen zoveel paniek kan ontstaan dat deze de hele economie en de werkgelegenheid in haar val meesleept. Om rationeel te kunnen beslissen, zou eigendom en beheer van alle economische activiteit bij de gemeenschap moeten berusten.

Dat onze bewapening als functie heeft het kapitalistisch systeem te verdedigen en te stabiliseren, blijkt ook uit het feit dat het militaire apparaat wordt gebruikt om binnenlands verzet te bestrijden. Ik denk aan 1967, toen de kolonels in Griekenland de macht grepen met behulp van het Prometheus-plan van de NAVO om een militaire dictatuur te vestigen. Ik denk aan de opstand in Frankrijk van mei-juni 1968, waar De Gaulle troepen naar Parijs haalde om het verzet van arbeiders en studenten neer te slaan. En ik denk aan het voorbeeld destijds van de Piersonstraat in Nijmegen, waar veel mensen in opstand kwamen tegen de afbraak van een woonwijk. Daar werd niet alleen de politie, maar ook het leger op afgestuurd om het verzet in elkaar te slaan. Het leger wordt dus ook gebruikt om intern tegen de eigen bevolking op te treden.

MILITAIRE INTERVENTIE

Dan komt de vraag hoe het tegenwoordig staat met het militaire optreden, onder andere van Nederland. Soms krijg je de indruk dat wat er door 'onze jongens' gedaan wordt, een soort sociale hulpverleningsdienst is, vermomd als leger. Het wordt voorgesteld als heel humani-

tair, gericht op het bewaren van de vrede. Dat het vaak anders ligt, wil ik met een persoonlijke ervaring illustreren.

In 1979 sloten in Camp-David, onder leiding van de toenmalige Amerikaanse president Carter, Sadat van Egypte en Begin van Israel een overeenkomst over de ontruiming van de Sinaï. Daaruit vloeide de instelling voort van de *Multilateral Force and Observers* (MLF), een internationale troepenmacht die moest toezien op de nieuwe grenzen ten oosten van de Sinaï, dat wil zeggen de oorspronkelijke grenzen van Israel met Egypte waarachter de Israelische troepen zich terugtrokken. De MLF was geen VN-vredesmacht, maar bestond uit een aantal landen. Ik ben daar in 1984 geweest met een delegatie van de Defensiecommissie van de Tweede Kamer en heb er gesproken met Amerikanen, Senegalezen en Nederlanders. Een VVD-er uit deze commissie vroeg aan de Amerikaanse commandant of deze iets te maken had met de *Rapid Deployment Force*, te vergelijken met de huidige Luchtmobiele Brigade van Nederland. Dat is een speciaal onderdeel van de Amerikaanse krijgsmacht waar delen van landmacht, luchtmacht en marine toe behoren. Het is bedoeld om ver over de wereld, daar waar een Amerikaans belang in het geding is, mensen de hersens te kunnen inslaan. Het antwoord van de commandant was: 'we hebben er niet zomaar iets mee te maken, wij *zijn* de Rapid Deployment Force'. 'Maar deze heeft toch zwaar materieel als tanks en kanonnen en die hebt u hier niet', zei de VVD-er daarop. De commandant antwoordde: 'maar die staan wel voor ons klaar, in Italië en Israel, en zijn hier binnen een paar uur'. Met andere woorden: de vredesmacht die de bedoeling had om partijen uit elkaar te houden, bestond ook uit Amerikaanse krijgsmachtonderdelen die de taak hebben om offensief op te treden.

Een aantal jaren geleden hebben we de Golfoorlog gehad, die om puur economisch belang van het Westen gevoerd is. Daarna kwam Joegoslavië, dat wat moeilijker ligt maar waar in elk geval een paar aspecten van belang zijn.

Van het Dayton-akkoord kun je zeggen: het vechten is in elk geval opgehouden. Maar hoe zit het met het probleem in de diepte? Men zegt: er waren drie oorlogen gaande - tussen Kroaten en Serviërs, tussen moslims en Kroaten en tussen moslims en Serviërs - met moorden, etnische zuiveringen en verkrachtingen en daar moest tegen opgetreden worden. Maar dat gebeurde al! De Serviërs traden overal op tegen

verkrachtingen van Servische vrouwen door de andere partijen; de moslims traden overal op tegen het vermoorden van eigen mensen door die anderen; de Kroaten waren ook bezig op te treden. Er werd dus voortdurend wat tegen gedaan en als wij er dan troepen heen sturen die neutraal zijn, dan zijn er geen *drie* oorlogen meer maar *zes*. Bovendien: wat gebeurt er nu als die troepen weggaan? Waarschijnlijk begint de oorlog dan weer opnieuw. Of ze blijven, maar dan is er sprake van een blijvende buitenlandse militaire bezetting.

Waarop berust trouwens het idee van onze morele superioriteit die aan het ingrijpen ten grondslag ligt? Denk aan Srebrenica en aan de talloze berichten over misdragingen: de Belgen in Somalië, de Canadezen in Bosnië, Italianen en Portugezen in Mozambique. Op grote schaal zijn er mensen door hen gedood of verkracht en zijn er kinderen vermoord. Als je gewend bent te werken binnen een apparaat waar geweld uitgangspunt is, dan zul je dat ook gebruiken in situaties waar dat misschien niet direct verwacht wordt.

Verder zijn er grote belangen verbonden aan het in oefening houden van militairen en het toetsen van het beschikbare materieel met het oog op nieuwe wapenontwikkelingen. Dit wordt echter bedekt door het geven van vredeshandhavende motieven. Men zou nooit op deze schaal optreden als er niet zulke belangen mee verbonden waren en wanneer belangen onduidelijk zijn, zal er niet snel worden opgetreden.

De vraag is natuurlijk wat je in plaats daarvan zou moeten doen. In elk geval geen *peace enforcing*: met geweld optreden om de vrede te bewaren. Daartegenover staat *peace keeping*, dat bij voorkeur niet wordt uitgevoerd door staten maar door mensen die er zelf in groten getale heengaan en bijvoorbeeld voor de tanks gaan liggen. Dat is actie van onderop in plaats van machtspolitiek optreden van staten. De mensen die dat doen, werken dempend op het geweld door zich in letterlijke zin kwetsbaar op te stellen. Dat is bijvoorbeeld in Joegoslavië gebeurd.

GEWELDDADIG EN GEWELDLOOS VERZET

Een afzonderlijke bespreking verdient het legitieme verzet tegen onderdrukking, zoals dat van bevrijdingsbewegingen tegen het kolonialisme. Dan doel ik niet op het verschijnsel van terroristische acties van verzetsgroepen tegen burgers. Die zijn heel kwalijk, al is het uiterst hypocriet dat veel van de bestrijders daarvan het staatsterrorisme aanvaarden. Het schijnt voor hen ethisch onaanvaardbaar te zijn om een

paar mensen de lucht in te laten vliegen, maar niet om er met een leger honderdduizend te vermoorden.

Het gaat dus om bevrijdingsbewegingen tegen koloniale onderdrukking in de vorm van een georganiseerd leger. Het doel van die strijd is uiteraard prima, maar het gebruik van deze militaire middelen is dat niet. Ik denk aan de Algerijnse oorlog: beide partijen hielden zich bezig met het martelen van soldaten van de tegenpartij om gegevens over militaire plannen te weten te komen. De Fransen deden het meer dan de Algerijnen, maar ook zij deden het op grote schaal. Als je dan in een jarenlange strijd die op deze manier gevoerd wordt en waar geweld dagelijks gebruik is geworden de tegenpartij hebt weggejaagd, dan leidt deze gewenning niet tot vrijheid maar tot dictatuur. De koloniale macht is dan wel verdwenen, maar de bevolking wordt vervolgens door de eigen machthebbers onderdrukt - en dat is gebeurd in Algerije, vanaf de bevrijding in 1962 tot nu aan toe. Het is een algemeen verschijnsel: denk bijvoorbeeld aan het fascistische Indonesië van Suharto. Ik zal niet beweren dat oorlogvoering nooit tot een positief resultaat kan leiden. De kans echter dat het in zo'n geval anders zou zijn afgelopen, is zeer groot.

De verontrusting over de kernbewapening is in Nederland geculmineerd in de massale verzetsacties tegen de zogenaamde kruisraketten. Er kwam uiteindelijk een verdrag tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie over het uitschakelen van de middellange afstandsraketten van twee categorieën, namelijk die van 500 tot 1000 respectievelijk 1000 tot 5000 kilometer. Als gevolg daarvan ging het plaatsen in Nederland niet door.

Je zou je kunnen afvragen: wat is er nog over van dit verzet? Heeft het eigenlijk nog wel zin om je te blijven verzetten? Inderdaad kun je zeggen dat door de ineenstorting van de regimes in Oost-Europa en de opheffing van het Warschaupact dàt deel van het bewuste verzet tegen nieuwe bewapeningsstappen dat berustte op directe persoonlijke angst, als het ware ontkracht werd. Het was het idee dat wij als NAVO-land object konden worden van aanvallen van SS20-raketten. Overigens hadden die raketten niets te maken met de kruisraketten, ondanks beweringen van de overheid en van grote delen van de vredesbeweging. Maar indirect was dat natuurlijk wel het geval: het gevoel in een gevaarlijke zone te leven en door een nieuwe stap omhoog in de bewapeningsspiraal nog meer persoonlijk gevaar te lopen. Dat heeft zeker een grote rol gespeeld bij de massaliteit van het verzet.

Dat verzet is er niet meer. Ik denk echter niet dat je kunt zeggen dat de mensen nu weer enthousiast zijn over bewapening. Ik geloof dat je in zoverre enigszins positief kunt zijn dat het heel uniek was dat voor het eerst een massaal wantrouwen ontstond tegen de volgende bewapeningsstap, terwijl alle vorige door bijna iedereen geaccepteerd waren. Mensen zullen nu niet ineens dat vertrouwen weer terug hebben gekregen en dat is een basis om van uit te gaan. Dat er geen massale betogingen meer zijn, is jammer en kwalijk maar dat betekent niet dat terug is gedraaid wat er toen gebeurde.

Over de acties die Kees Koning voerde, ben ik heel positief. Hij is openlijk uitgekomen voor zijn overtuiging en heeft daarvoor ook veel gevangen gezeten. Maar ik maak wel een grote kanttekening. Hoewel het puur geweld tegen materieel is, is het een soort gedrag dat bij anderen vrij gemakkelijk kan overgaan in geweld tegen personen. De *Rote Armee Fraktion* (RAF) is daarvan een voorbeeld. Die is begonnen met acties tegen oorlogsspeelgoed in grote winkelcentra in Frankfurt en had absoluut niet de bedoeling om mensen te raken. Maar op den duur kwamen ze daar toch toe. Het idee om militair materieel te beschadigen vind ik op zichzelf dus prima, maar het blijft een riskante zaak. Je moet verdomd goed uitkijken dat je niet een begin maakt met een escalatie, die niet meer aanvaardbaar is.

DEMOCRATISCHE CONTROLE

Wat zijn nu in het algemeen de bezwaren tegen het militaire apparaat?

Ten eerste dat het de conflicten niet oplost, maar vaak juist de kiemen in zich heeft van nieuwe conflicten.

Ten tweede dat er talloze onschuldige slachtoffers vallen, terwijl de werkelijke schuldigen meestal buiten schot blijven.

Ten derde dat het kapitalen kost die beter voor constructieve doelen kunnen worden gebruikt.

Ten vierde dat het militaire apparaat wordt gekenmerkt door een heel autoritaire structuur die ook een uitstraling heeft naar de civiele maatschappij.

En ten vijfde dat geweld als een normale zaak wordt beschouwd waar mensen in gaan geloven.

Het grootste bezwaar is eigenlijk wel het feit dat het hier gaat om een volkomen ondemocratische, oncontroleerbare en in het geheim werkende organisatie. Dat is alleen al het geval omdat je militaire actie niet van tevoren kunt aankondigen en deze dus altijd geheim moet blijven. Daar komt bij dat elk militair apparaat zijn inlichtingendienst heeft die de noodzakelijke gegevens verzamelt: daar heerst werkelijk een geheimhoudings*gekte*.

Daarbij zijn er drie mogelijkheden: de inlichtingendienst is de grote leugenaar zodat het militaire apparaat werkt met gelogen gegevens; de militaire top liegt zelf en dan tegenover de politieke leiding, de minister van Defensie; of de regering liegt op haar beurt tegenover de bevolking. Ik noem hiervan zes voorbeelden.

1. Bijna veertig jaar geleden zijn in Nederland stiekum kernwapens neergelegd. Dat was niet alleen aan het volk, maar ook aan het parlement onbekend. Een paar jaar later lekte dat uit vanuit de Verenigde Staten en kwam er een debat in de Tweede Kamer met VVD-minister van Defensie Visser. Die gaf toen met heel veel moeite toe dat er inderdaad kernwapens in Nederland lagen opgeslagen. Waar dat was, werd aan Kamerleden niet verteld. Ik heb jarenlang tevergeefs geprobeerd daar achter te komen door te vragen of ze in bepaalde plaatsen *niet* lagen.

2. In augustus 1968 vielen vijf Warschaupactlanden het Tsjechoslowakije van Dubcek binnen. In november kwamen de subcommissies van Buitenlandse Zaken en Defensie van de Tweede Kamer bijeen, samen met de ministers Luns en Den Toom. Die stelden dat er 225 miljoen extra moest worden uitgetrokken voor met name de aanschaf van tanks. Er waren meer redenen, zoals de toenemende Russische vlootaanwezigheid in de Middellandse Zee en een dreigend Russisch vlootsteunpunt in Algerije. Er waren ook berichten uit Noorwegen over onder meer toenemende grensschendingen door de Russen op dat kleine stuk dat voorheen het Noorden van Finland was en dat sinds de Tweede Wereldoorlog een gemeenschappelijke grens tussen Noorwegen en de Sowjet-Unie is geworden. Omdat ik dat wantrouwde, belde ik naar de Noorse ambassade en die wist van niets. Bij een later Kamerdebat meldde ik dat aan Den Toom en die volstond met de opmerking: 'dank u wel voor de verstrekte inlichtingen'. Het was dus gelogen en onduidelijk blijft dan of de twee betrokken ministers het zelf wèl wisten.

3. De Amerikaanse senator Les Aspin, in het begin van het presidentschap van Clinton enige tijd minister van Defensie, schreef een aantal jaren eerder een rapport over de inlichtingendienst van de Amerikaanse marine. Daaruit bleek dat de Verenigde Staten op grond van informatie van deze dienst oorlogsschepen hadden gebouwd als tegenwicht tegen Sowjet-oorlogsschepen die helemaal niet bestonden.

4. Het genie Lubbers. Het verzet tegen de kruisraketten was zo groot geworden, dat de Nederlandse regering er niet uit kwam. In 1984 verzon de minister-president iets heel handigs. Hij zei: 'Het is nu 1 juni 1984 en op 1 november 1985 bekijken we of het aantal door de Sowjet-Unie opgestelde SS20-raketten groter is geworden. In dat geval plaatsen we de kruisvluchtwapens in Woensdrecht maar is het aantal gelijkgebleven of minder geworden, dan plaatsen we niet.' De Tweede Kamer aanvaardde dat voorstel.

Zeventien maanden later deelde Lubbers mee dat er geplaatst zou worden omdat er SS20-raketten bij waren gekomen. Dat was informatie van de CIA, zoals bekend een befaamde leugenfabriek. In december 1987 sloten de Sowjet-Unie en de Verenigde Staten een akkoord over de vernietiging van de middellange afstandsraketten. Bij dat verdrag behoorde een protocol dat de Amerikanen geheim wilden houden. Sowjet-president Gorbatsjow wilde echter dat het openbaar werd gemaakt en dat gebeurde. Uit dit protocol bleek dat er op 1 november 1985 nog steeds 378 SS20-raketten stonden opgesteld: 216 tegen West-Europa gericht en 162 tegen het Verre Oosten. Het aantal was dus niet toegenomen en de Nederlandse regering had dus gelogen.

5. Begin 1996 circuleerde er een uiterst curieus bericht. De Oostenrijkse regering ontdekte dat er in het land 79 geheime wapenopslagplaatsen van de Verenigde Staten waren. Dat waren *Gladio*-opslagplaatsen, waarvan het bestaan in Nederland en de meeste andere NAVO-landen al eerder bekend was geworden. Ze hadden tot doel om in geval van een bezetting verzetsgroepen achter de Russische linie in actie te laten komen.

Het interessante van dit bericht was echter dat Oostenrijk geen NAVO-land was. Die opslagplaatsen waren dus aangelegd door de Verenigde Staten in een niet-NAVO land zonder dat de betreffende regering dat wist.

6. Een jaar of twaalf geleden gingen de archieven van het Amerikaanse ministerie van Justitie open. Daaruit bleek dat Standard Oil - het tegenwoordige Exxon - terwijl de Verenigde Staten in oorlog waren met Hitler-Duitsland, de Duitse duikboten op de Atlantische Oceaan met brandstof bleef bevoorraden. Dat gebeurde met instemming van president Roosevelt, al ging het in tegen een wet die Amerikaanse ondernemingen verbood handel met de vijand te drijven.

Verder gaf de Chase Manhattan bank in New York, ook met instemming van de Amerikaanse regering, haar vestiging in Parijs opdracht om door te gaan met het financieren van de Duitse ambassade in Parijs van waaruit rechtstreeks de Duitse Gestapo werd gefinancierd die zo'n belangrijke rol speelde in de jodenvervolging.

Ook andere Amerikaanse bedrijven als ITT en Ford hebben op deze wijze het Hitler-regime gesteund. Voor een deel gebeurde dat terwijl de Amerikaanse regering van niets wist, maar voor een deel ook met haar instemming.

Deze voorbeelden laten zien dat ingrijpende militaire beslissingen worden genomen op grond van feiten waarover de bevolking wordt voorgelogen. Democratische controle op het militaire apparaat is dus onmogelijk, zodat belangengroepen in het geheim een grote invloed kunnen uitoefenen. Dat geldt vooral voor particuliere wapenfabrieken.

Ik zal niet beweren dat iemand geen socialist kan zijn als hij of zij voor bewapening is en ook niet dat een aanhanger van het kapitalisme niet antimilitaristisch zou kunnen zijn. Van beide bestaan ook de voorbeelden. Naar mijn mening bestaat er echter wel een nauwe samenhang tussen militarisme en kapitalisme.

Er is trouwens een duidelijke parallel tussen het militarisme en het kapitalisme, die beide worden beheerst door geheimhouding. Particuliere ondernemingen moeten met het oog op de concurrentie hun plannen geheim houden. Zowel de kapitalistische economie als het militaire apparaat blinken dus uit in het ontbreken van enige controle op wat er achter de schermen gebeurt. Het is daar dat de grote beslissingen vallen, beslissingen over welvaart en armoede en zelfs over leven en dood van mensen. Socialisme betekent dat de mensen het zelf voor het zeggen hebben zodat de besluitvorming openlijk en democratisch verloopt.

Over pacifisme

Fragmenten uit een interview

'Bij bepaalde discussies wordt er wel eens van de kant van mensen die anders denken een dooddoener van je overtuiging gemaakt door te zeggen: ja, maar jij bent pacifist. Dus dat jij daartegen bent, is niet zo interessant. De fout die daarmee gemaakt wordt, is de suggestie dat ik een keer in een ballentent een willekeurige bal heb opgepakt waar pacifisme op stond en dacht: kom, laat ik dat maar eens zijn en dan ben ik van de problemen af. Op allerlei vragen kan ik dan antwoorden: even kijken, o nee: ik ben pacifist. Zo gaat dat natuurlijk niet. Het is een proces op grond van allerlei ervaringen. Bij mij zijn het de ervaringen in de bezettingsjaren geweest die niet onmiddellijk leidden tot een pacifistisch standpunt, maar wel fundamenteel waren voor het langzaam groeien daarvan.

Je gaat natuurlijk niet iedere keer dat hele verhaal van je persoonlijke ontwikkeling vertellen. (...) Je werkt als het ware met het geconcentreerde resultaat van een enorme hoeveelheid ervaringen - op grond van mijn hoge leeftijd mag ik dat woord 'enorm' wel gebruiken. Mensen realiseren zich dan onvoldoende dat het niet zomaar een standpunt is, maar dat het tot stand is gekomen door allerlei ervaringen en deelredeneringen die afzonderlijk, in dat concrete probleem dat zich nu voordoet, ook al tot die conclusie hadden geleid. Dus je slaat als het ware een fase over. Je versimpelt dat hele proces tot: ik ben pacifist, dus...

'Ik ben geneigd om pacifisme te definiëren als het standpunt dat *georganiseerd militair geweld* voor welk doel dan ook moet worden afgewezen. Dat wil zeggen voor zaken als menselijke vrijheid en democratie. Want als het je doel is om de wereld op te blazen, is het natuurlijk een prima middel. Het gebruik van militair geweld heeft elementen in zich die er voor zorgen dat die *mooie* doelen niet bereikt worden. (...)

Er zijn mensen die pacifisme zien als een levenshouding, een bepaalde filosofie, maar dat is niet mijn definitie. Misschien kan je die ernaast zetten, maar voor mij (...) is het een *politiek* begrip. En dat betekent dus dat ik allerlei verkeerde dingen die ik doe, wel verkeerd vind, maar niet in strijd met het pacifisme. Als je iemand een klap geeft, bijvoorbeeld. Ik vind dat dan misschien wel fout, maar het heeft voor mij niets met pacifisme te maken. (...)

'Het wezenlijke probleem met het pacifisme is de spanning tussen enerzijds de pretentie dat het een algemeen geldend principe is en ander-

zijds de erkenning dat het misschien wel is te danken - of te wijten, wat je wilt - aan allerlei tijds- en geografische factoren dat je die overtuiging gekregen hebt. Anders gezegd: ik weet niet of ik op een andere plaats (laat staan in een andere tijd) pacifist zou zijn geweest. Als ik echter dat laatste heel consequent doorredeneer, dan is het flauwekul. Dan is het een persoonlijke overtuiging van mij, elitair in de zin van: hier kun je die overtuiging krijgen, in een maatschappij waar - tenminste op het eerste gezicht - de ellende minder groot is dan daarginds. Of omdat je vanaf je geboorte altijd in een warm bedje hebt gelegen en dan is het een soort luxe. De andere consequentie is ook heel erg: ik heb dat nu eenmaal ontdekt en ik vind dat iedereen dat inzicht maar moet verwerven. (...)

Die spanning is naar mijn mening nooit geheel oplosbaar. Zou dat besef van betrekkelijkheid dat jij, op *die* plaats, op *dat* moment, die overtuiging hebt gekregen heel sterk zijn, dan vind ik niet dat je politieke propaganda voor dat standpunt kunt maken. Maar het feit dat ik dat doe, betekent dat het weliswaar geconditioneerd is dat ik het geworden ben, maar dat het toch algemene geldigheid heeft. (...)

'Voor mij ligt het zo: als je, heel theoretisch, te maken zou hebben met een *pacifistische* onderdrukker waarvan ik de methoden heel mooi vind en een *gewelddadige* bevrijder waarvan ik de doeleinden heel mooi vind, dan zou het misschien fifty-fifty zijn. Maar dat is natuurlijk volkomen onzin, want onderdrukken kàn niet pacifistisch. Bovendien is meestal de verdediger van het bestaande honderd maal gewelddadiger dan de bevrijder. (...)

Je moet er van uit gaan dat er twee gewelddadige partijen tegenover elkaar staan. De ene streeft naar het handhaven van een uiterst onrechtvaardige feodale of klassenmaatschappij, de andere is meestal niet eens zo revolutionair maar wil wèl een einde maken aan de meest grove vormen van ongelijkheid en wil een soort burgerlijke democratie. Dat is dus geen probleem: ik sta *onvoorwaardelijk* aan de kant van de bevrijdingsbewegingen. Maar ten aanzien van de methoden vind ik dat je uiterst kritisch moet zijn. Waarom? Ach, dan kun je weer zeggen: je bent pacifist en daar leid je dat uit af. Maar ik heb dingen meegemaakt die tot dat begrip geleid hebben. In de bezettingsjaren heb ik van dichtbij gezien dat mensen in de strijd tegen het Hitler-fascisme methoden gebruikten waardoor ze zelf fascisten werden. Dan kan je de tegenstan-

der fysiek hebben uitgeschakeld, maar dan is datgene waartegen je wilde vechten, niet overwonnen maar zelfs sterker geworden.

'Ik vind niet dat je tegen een bevrijdingsbeweging kan zeggen: dat mag niet. Misschien had ik het ook wel gedaan als ik daar gezeten had. (...) Ik vind dat ik wèl moet wijzen op de risico's. Namelijk dat de manier waarop die bevrijding verkregen is wel eens zo zou kunnen zijn dat er geen èchte bevrijding is ontstaan. (...) De oorspronkelijke onderdrukker is dan weg, maar er is nu een partij aan de macht die net zo erg is. Er is immers een proces aan de gang geweest waarin men het gewoon is gaan vinden politieke tegenstanders uit te schakelen, te martelen en te doden. En dan zeg ik: wat hebben de *mensen* er eigenlijk aan? (...)

Langzamerhand kan het zo escaleren dat een bevrijdingsbeweging vindt dat er een kernwapen nodig is om de vergaande bewapening, inclusief kernwapens, van de onderdrukker te kunnen bestrijden. Daar ligt voor mij geen duidelijke grens. In het hanteren van deze middelen zit dus een ontwikkeling die nu juist de oorzaak is geweest van het ontstaan van een vredesbeweging. Misschien is het zo dat op een gegeven moment het onderdrukte volk via een kernoorlog zijn onderdrukker heeft uitgeschakeld, maar het volk is intussen ook geheel overleden. Het gaat dan alleen maar om van die abstracte dingen als staten. Die hebben geen enkele betekenis, als er niet ook mensen zijn. (...)

Ook al heeft de bewapening van bevrijdingsbewegingen een geheel andere functie dan die van de westerse kapitalistische maatschappijen: het pacifisme blijft voor mij een algemene geldigheid bezitten. Maar als je mij kunt overtuigen dat ik alleen maar pacifist ben geworden omdat mijn ouders zo lief voor me waren en omdat ik, behalve in de oorlog, nooit honger heb geleden, dan vind ik dat ik niet meer met mijn ontwapeningsstandpunt in het openbaar kan optreden. Dat is dan een pretentie die onbehoorlijk is. (...)

'Voor mij is pacifisme toegespitst op militair geweld en dus misschien wel meer antimilitarisme. Essentieel is dat er sprake is van een apparaat met hiërarchie, afgeslotenheid, geheimhouding en manipulatie. (...) Er wordt vanuit een of ander oncontroleerbaar zenuwcentrum (...), vanuit een computer geregeld dat je moet gaan oorlogvoeren. Je bent helemaal niet kwaad, want je krijgt van te voren een vijandbeeld voorgeschoteld. (...) Het is een volkomen geautomatiseerd systeem dat met

persoonlijke agressie niets te maken heeft. Ik zeg dan ook wel eens dat in het algemeen mensen op het slagveld sneuvelen voor heel andere doeleinden dan waarvoor ze *denken* te sterven. (...)

Het gaat hier dus om iets heel anders dan wanneer iemand een steen gooit naar een agent die net een gasgranaat op hem heeft afgeschoten. Die weet heel goed wat hij doet. Dat stenen gooien vind ik onjuist, maar niet in strijd met het pacifisme. Wanneer zoiets gebeurt, dan is dat een woedereactie van een machteloze. (...) Natuurlijk is dit een glijdende schaal. Ik kan me voorstellen dat er in de actiebeweging steeds meer gemilitariseerd wordt, dat er met commando's gewerkt gaat worden. Dan begint het natuurlijk wel in strijd te komen met het pacifisme. (...)

'Ten aanzien van het gebruik van geweld vind ik de redenering: dat moet je niet doen, want dan gaan de mensen zich tegen je keren, volkomen onjuist. Je moet een autonome visie hebben op wat juist is en wat niet juist is en niet zeggen: dan worden de mensen kwaad, dus moet ik het maar niet doen. (...) Zoiets speelt vaak bij een bevrijdingsbeweging. De gebruikelijke redenering is: die is goed, want die heeft de meerderheid van het volk achter zich. Daarentegen was de RAF crimineel, want die had de bevolking niet achter zich. Dat vind ik volkomen crazy. Je moet niet iets afwijzen omdat ze maar met een paar mensen zijn. Wat zegt dat nou? Ze kunnen toch gelijk hebben? Als je zo redeneert, is daar de consequentie aan verbonden dat, als toevallig een meerderheid vindt dat het goed is om werkgeversvoorzitters en generaals om zeep te helpen, dat het dan juist zou zijn!'

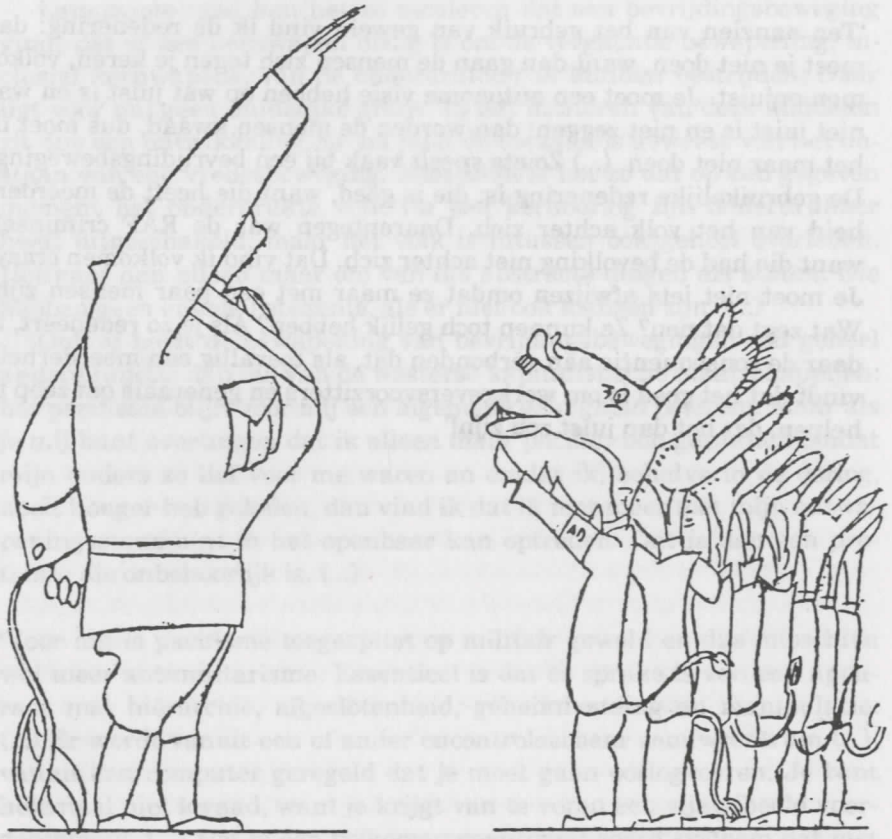

Wat bevrijding betekent

Over de herdenking van de Tweede Wereldoorlog

Op 5 mei werd in Nederland opnieuw de bevrijdingsdag gevierd. Maar welke gebeurtenis van 5 mei 1945 werd er nu eigenlijk herdacht? Niet het einde van de Tweede Wereldoorlog, zelfs niet voor zover het de oorlog in Europa betreft, want Nazi-Duitsland capituleerde op 8 mei 1945. Ook niet het einde van de Duitse bezetting van Nederland, want het zuiden, het oosten en het noorden waren al eerder bevrijd. Het ging om een partiële capitulatie van Duitse troepen, namelijk van die in Noordwest-Europa, dus ook in het resterende deel van bezet Nederland: het dichtbevolkte westen. Ik vind daarom die datum nogal willekeurig. Beter was het geweest om de achtste mei te nemen, de dag van de formele ineenstorting van het Duitse nationaal-socialisme en daarom een datum van diepere en meer internationale betekenis.

Ik herinner me die vijfde mei 1945 nog zeer goed. Ik maakte het mee in Den Haag, in half ondergedoken toestand, na jaren van deportatie en van onderduiken. De mensen waren massaal buiten zinnen van vreugde. Hitler was verslagen, de bezetting was beëindigd. De angst voor de dood door het oorlogsgeweld kon wijken (de V-2 raket werd door de Duitsers vanuit Den Haag afgevuurd en stortte dikwijls vlak na de start neer). De honger, die heel wat slachtoffers had geëist, zou gestild worden. De verwachtingen waren hoog gespannen.

En inderdaad: er veranderde veel. Er vielen geen slachtoffers meer door oorlogsgeweld, door honger en vooral door de nationaal-socialistische terreur. Men voelde zich vrij. Men kon zich storten in een onvoorstelbare veelheid en verscheidenheid van politieke en culturele activiteiten. Er was vreugde over de behouden terugkeer van vele dood gewaanden. Maar al dat moois werd verduisterd doordat pas na de bevrijding de volle omvang van de misdadigheid van het Hitler-regime duidelijk werd. Ik had al voor de bezetting *Mein Kampf* gelezen en me daardoor geen enkele illusie daarover gemaakt. Bovendien kwamen er tijdens de oorlog al heel wat aanwijzingen over de verschrikkingen die zich in het bezette Oost-Europa afspeelden. Desondanks kwam de volledige waarheid over de volkerenmoord op joden en zigeuners als een schok.

Mijn verwachtingen waren minder hoog gespannen dan die van vele anderen. Toch waren er heel wat teleurstellingen te verwerken. De zui-

vering en de berechting waren dikwijls een aanfluiting. De behandeling van gearresteerde politieke delinquenten deed nogal eens denken aan het optreden van de nazi's zelf. Er werden corporatieve elementen in de Nederlandse economie geïntroduceerd: de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie.

Het nationalisme vierde hoogtij. Er werd besloten in beginsel alle Duitsers uit te wijzen, joodse en andere Duitsers die voor de oorlog naar Nederland waren gevlucht inbegrepen. Er waren vèrgaande plannen om een deel van Duitsland te annexeren. Een klein deel daarvan is ook, zij het tijdelijk, gerealiseerd. Nederland probeerde de vrijheidsstrijd in Indonesië met grof militair geweld te onderdrukken. Nederland ging enthousiast meedoen aan de Koude Oorlog en het opvoeren van de bewapening.

Verbazingwekkend was dat nogal wat personen en instellingen die zich tijdens de bezetting misdragen hadden, probleemloos hun machtsposities terugkregen respectievelijk hoge posten gingen bekleden. Einthoven van de Nederlandse Unie werd hoofd van de voorloper van de Binnenlandse Veiligheidsdienst; De Quaij van de Nederlandse Unie werd minister-president; Staf van de Heidemaatschappij (die in de oorlog Nederlandse boeren had opgeroepen samen met de Duitsers de op de Sowjet-Unie veroverde gebieden te gaan koloniseren) werd minister van Defensie. Dit alles wijst op een grote mate van continuïteit in de Nederlandse samenleving.

Moeten we daaruit concluderen dat de bevrijding niet zoveel voorstelde? Natuurlijk niet. Er kwam een einde aan de twaalfjarige nachtmerrie van het nationaal-socialisme, aan het heersen van deze ideologie van geweldsverheerlijking, nationalisme en rassenhaat. Het vieren daarvan is en blijft zinvol, maar dan wel op een wijze die de diepere verbanden en achtergronden duidelijk maakt. En vooral zo, dat het de mensen wakker houdt ten aanzien van huidige fascistische regimes, stromingen en verschijnselen. Met andere woorden: mede gericht op heden en toekomst.

Voor velen was het destijds ook teleurstellend dat zoveel van de vooroorlogse, schijnbaar overwonnen maatschappelijke verhoudingen en misstanden zonder meer terugkwam na de bevrijding. Die teleurstelling was in die zin terecht, dat de opkomst, groei en overwinning van

het fascisme natuurlijk veel te maken hadden met hoe de maatschappij er daarvóór uitzag. Dat betekent dat niet alleen het fascisme zelf moet worden bestreden, maar ook zijn voedingsbodem moet worden aangepakt.

Mijn mening is, dat bevrijding een sleutelbegrip is. Het gaat dan om bevrijding van onderdrukking, uitbuiting en onrecht. Het gaat om het bereiken van een maatschappij van vrije mensen, een maatschappij waarin geen onderdrukten en geen onderdrukkers meer bestaan. Ook hij die zelf onderdrukker is, is niet echt vrij. Volgens mij zijn socialisme en pacifisme de kenmerken van zo een maatschappij.

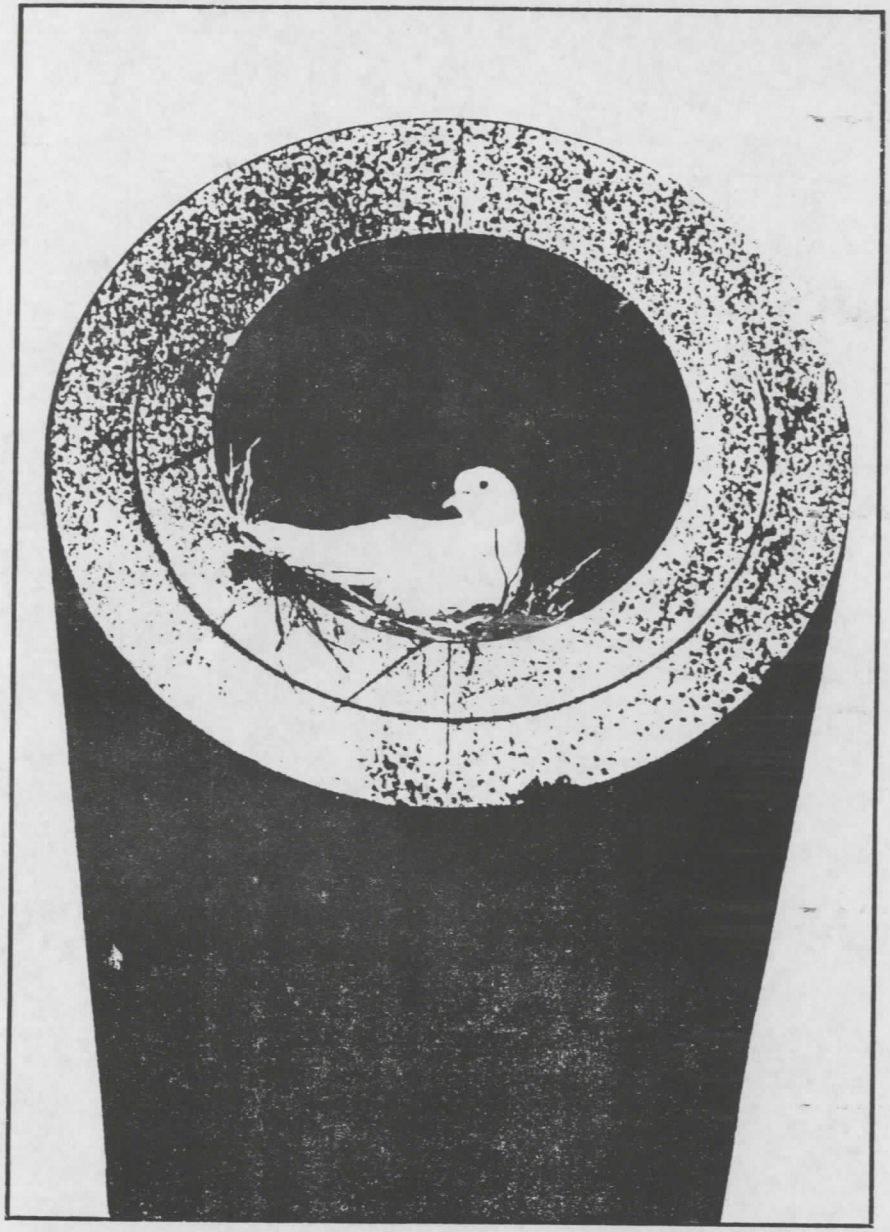

De stichting **KABOEM** is een zelfbeheercollectief van vrijwilligers waarbij de gelijknamige drukkerij en de uitgeverijen **IRIS**, **RODE EMMA** en **PAMFLET** zijn aangesloten.

Daarnaast maakt de **VRIJE SOCIALIST** deel uit van Kaboem. De redactie van het voormalige tijdschrift werkt mee aan de anarchistische uitgave **DE RAAF** en organiseert bovendien - elke eerste zondag van de maand - lezingen en discussiebijeenkomsten in politiek-cultureel centrum De Badcuyp, Eerste Sweelinckstraat 10, Amsterdam.
Tot nu toe zijn er maandelijkse bijeenkomsten gehouden over:

- Verleden, heden en toekomst van de sociaaldemocratie
- Neergang en toekomstperspectieven van het anarchisme
- De Commune van Parijs: Jules Vallès en Séverine
- De negatieve gevolgen van het positief denken
- Een libertaire visie op de verzorgingsstaat
- Arbeid (1): arbeidsethos en eigenarbeid
- Arbeid (2): loonarbeid en zorgarbeid
- Italië en het fascisme (1): de visie van Pier Paolo Pasolini
- Italië en het fascisme (2): anarchistisch verzet tussen 1919 en 1945
- Zestig jaar Spaanse revolutie: 1936-1996
- Tachtig jaar Russische revolutie en de huidige Sowjet-Unie
- Leven en werk van arbeidersfilosoof Bernard Damme
- Anarchisme in Noord-Nederland tussen 1918 en 1940
- Het ecologisch anarchisme van Murray Bookchin
- Persoonsregistratie en privacybedreiging
- De actualiteit van het antimilitarisme

Ter gelegenheid van deze lezingencyclus verschijnt, in samenwerking met uitgeverij Rode Emma, de brochure-reeks *socialisme en vrijheid* (zie achterzijde).

Te verwachten:
SACCO EN VANZETTI
TAKIS FOTOPOULOS
NEW AGE
INDONESIË

Inlichtingen: 020-6120518

In de serie *socialisme en vrijheid* zijn verder verschenen:

- nr. 1 (1995) Ton Geurtsen, *Het einde van de sociaaldemocratie. Over verloren illusies en discussie-armoede*
ISBN 90-73249-09-0

- nr. 2 (1996) Melaina Feenstra, *Positieve gedachten - negatieve gevolgen*
ISBN 90-73249-10-4

- nr. 3 (1996) André Bons, *Een libertaire visie op de verzorgingsstaat. Een noodzakelijke aanvulling op de huidige maatschappelijke discussie*
ISBN 90-73249-11-2

- nr. 4 (1996) Ton Geurtsen, *De religie van de arbeidsplicht*
ISBN 90-73249-12-0

- nr. 5 (1996) Nard Loonen, *What a wonderful world! Macht en belang in Pasolini's Salò*
ISBN 90-73249-13-9

- nr. 6 (1996) Peter Zegers, *De uitgestelde revolutie. Anarchistisch verzet tegen het fascisme in Italië 1919-1945*
ISBN 90-73249-14-7

- nr. 7 (1996) Diverse auteurs, *125 jaar Commune van Parijs 1871-1996*
Verschenen als katern in De Raaf nr. 104. Prijs ƒ4,00.

- nr. 8 (1996) Rudolf de Jong/Hanneke Willemse, *Zestig jaar Spaanse revolutie 1936-1996. Het Spaanse anarchisme en de ervaringen in Albalata de Cinca (Aragon)*
ISBN 90-73249-15-5

- nr. 9 (1997) Roger Jacobs, *Murray Bookchin en de sociale ecologie*
ISBN 90-73249-17-1

- nr. 10 (1997) Arie Hazekamp, *Anarchisme in Noord-Nederland (1918-1940)*
ISBN 90-73249-18-X

- nr. 11 (1997) Peter Zegers/Bas van der Plas, *De Russische revolutie en de voormalige Sowjet-Unie*
ISBN 90-73249-19-8

- nr. 12 (1997) Raf Janssen/Marta Resink, *Zorgarbeid, loonarbeid, arbeidsplicht*
ISBN 90-73249-21-X

- nr. 14 (1997) Sjoerd Bosch/Jan Holvast, *Persoonsregistratie en privacy-bedreiging*
Verschenen als katern in De Raaf nr. 107. Prijs ƒ4,00.

Prijs per exemplaar (tenzij anders aangegeven) ƒ4,90

• ***Socialisme en vrijheid - Brochure-reeks nr. 13***